

EPICKA EKSPANIZACJA POWIEŚCI BOLESŁAWA PRUSA

Lalka

DEBATA OKSFORDZKA

JEDNOSTKA
W RELACJI ZE
SPOŁECZEŃSTWEM

KinoSzkola
FUNDACJA

DEBATA OKSFORDZKA

Jednostka w relacji ze społeczeństwem

AUTORKA

Katarzyna Szymańska

ABSOLWENTKA FILOLOGII POLSKIEJ NA UNIWERSYTECIE IM. ADAMA
MICKIEWICZA W POZNANIU, NAUCZYCIELKA LITERATURY W 2 SPOŁECZNYM
LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCYM Z ODDZIAŁAMI MIĘDZYNARODOWYMI IM PAWŁA
JASIENICY STO W WARSZAWIE, PROWADZI TAKŻE ZAJĘCIA OLIMPIJSKIE
W TOWARZYSTWIE INTELIGENTNEJ MŁODZIEŻY. PRYWATNIE MIŁOŚNICZKA
LITERATURY, SZTUKI I PSÓW RASY BEAGEL.

Drogie Nauczycielki, Drodzy Nauczyciele,

„Lalka” Bolesława Prusa od pokoleń skłania do zadawania pytań o miejsce człowieka w społeczeństwie, granice jego wolności oraz siłę oczekiwań narzucanych przez środowisko. Film „Lalka” w reżyserii Macieja Kawalskiego pozwala zobaczyć te problemy na nowo – nie jako odległe zagadnienia z historii literatury, lecz jako doświadczenia bliskie także młodym ludziom. Wokulski, Izabela Łęcka, Ochocki, Rzecki czy Wąsowska stają się na ekranie bohaterami uwikłanymi w społeczne role, konwenanse, pochodzenie, uczucia i własne ambicje.

Prezentowany scenariusz został pomyślany jako kontynuacja wspólnego seansu filmu. To właśnie ekranizacja dostarcza uczennicom i uczniom emocji, obrazów oraz interpretacyjnych tropów, które podczas zajęć mogą zostać przekształcone w argumenty. Oglądając „Lalkę”, młodzi widzowie nie tylko poznają losy bohaterów, ale również obserwują działanie społecznych mechanizmów: presję środowiska, znaczenie statusu i majątku, ograniczenia wynikające z pochodzenia czy płci oraz cenę, jaką płaci się za próbę przekroczenia narzuconych granic. Bez doświadczenia filmu debata pozostałaby przede wszystkim analizą tekstu. Po seansie staje się rozmową o konkretnych postaciach, decyzjach i emocjach, które uczniowie zobaczyli na ekranie.

Punktem wyjścia do tej rozmowy jest teza: **„To społeczeństwo, a nie jednostka decyduje o naszym życiu”**. Nie daje ona jednej poprawnej odpowiedzi – i właśnie dlatego znakomicie nadaje się do debaty oksfordzkiej. Uczennice i uczniowie muszą przyjrzeć się bohaterom „Lalki” z różnych perspektyw, poszukać dowodów potwierdzających własne stanowisko, przewidzieć argumenty strony przeciwnej, a czasem także bronić poglądu odmiennego od tego, z którym prywatnie się zgadzają. Debata oksfordzka jest dziś szczególnie ważną metodą pracy. Uczy, że różnica zdań nie musi prowadzić do konfliktu, a siłą wypowiedzi nie jest jej głośność, lecz jakość argumentów. **Rozwija umiejętność słuchania, krytycznego myślenia, selekcjonowania informacji, budowania logicznego wyводу i kulturalnego odpowiadania na stanowisko oponenta.** Pomaga również wyjść poza pierwsze wrażenie i dostrzec, że złożonych problemów społecznych nie da się zamknąć w prostym podziale na rację i błąd. To kompetencje potrzebne nie tylko na lekcji języka polskiego czy podczas egzaminu, ale przede wszystkim w świadomym uczestnictwie w życiu społecznym.

Mam nadzieję, że przygotowany scenariusz pomoże Państwu wykorzystać filmową „Lalkę” nie tylko do przypomnienia treści lektury, lecz przede wszystkim do rozwijania samodzielności myślenia, odwagi wypowiadania własnego zdania oraz szacunku wobec odmiennych punktów widzenia.

Minister Edukacji oraz Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego objęły film Honorowym Patronatem. Materiały edukacyjne zostały objęte Honorowym Patronatem Ośrodka Rozwoju Edukacji.

GRUPA DOCELOWA

uczniowie/uczennice 2 i 3 klas szkół
ponadpodstawowych

LICZBA UCZESTNIKÓW

minimalnie 12 osób

CZAS TRWANIA

3 x 45 minut

FILM

„Lalka”, reż. Maciej Kawalski, Polska 2026, 155 min.

TEZA:

**To społeczeństwo,
a nie jednostka
decyduje o naszym
życiu.**

OPIS:

Zaproponowane zajęcia dotyczą analizy złożonych relacji jednostki ze społeczeństwem, które nigdy nie są jednoznaczne. W czasie ich trwania uczniowie będą musieli odpowiedzieć na pytanie, jakie czynniki determinują życie człowieka i jaki udział ma w nim społeczeństwo.

Czy jego wpływ na jednostkę jest tylko pozytywny, czy może ono również negatywnie decydować o podejmowanych przez niego działaniach. Ponieważ jest to problem złożony, zastosowanie metody debaty oksfordzkiej pozwoli zobaczyć omawiany problem z różnych perspektyw. Dodatkowo wprowadzenie różnych kontekstów współczesnych dzięki tej metodzie ma pokazać, jak bardzo aktualny jest to temat.

CELE OGÓLNE

- ❖ **Zanalizowanie i ocena wpływu społeczeństwa na jednostkę** poprzez konfrontację stanowisk w ramach debaty oksfordzkiej, z wykorzystaniem kontekstów literackich, filmowych i społeczno-politycznych.
- ❖ **Rozwijanie umiejętności krytycznego myślenia oraz kulturalnej, opartej na argumentach dyskusji** na temat mechanizmów determinizmu społecznego i granic wolnej woli człowieka.

CELE SZCZEGÓŁOWE

WIEDZA – UCZEŃ/UCZENNICA

- **Rozumie** pojęcie determinizmu społecznego, konformizmu, buntu oraz wolnej woli w kontekście relacji jednostka–grupa.
- **Dowodzi znajomości motywów** determinizmu i relacji ze społeczeństwem w lekturze obowiązkowej (Lalka B. Prusa), dziełach filmowych (Lalka, Truman Show, Pianista) oraz współczesnych kontekstach społeczno-politycznych.
- **Zna zasady i strukturę debaty oksfordzkiej** (role mówców, czas wypowiedzi, zasady formułowania pytań i zbijania argumentów).

KOMPETENCJE SPOŁECZNE – UCZEŃ/UCZENNICA

- **Kształtuje postawę szacunku wobec oponenta** i prezentuje wysoki poziom kultury słowa, niezależnie od osobistych przekonań.
- **Współpracuje w zespole** podczas przygotowywania strategii grupy i wspólnego budowania linii argumentacyjnej.
- **Przewycięża własne schematy myślowe**, wchodząc w rolę narzuconą przez losowanie stron (uczy się patrzeć na problem z perspektywy, z którą niekoniecznie prywatnie się zgadza).

UMIEJĘTNOŚCI – UCZEŃ/UCZENNICA

- **Formułuje trafne argumenty i kontrargumenty** odnoszące się bezpośrednio do tezy: To społeczeństwo determinuje życie jednostki.
- **Funkcjonalnie wykorzystuje konteksty** (literackie, filmowe, historyczne, polityczne) do uzasadniania własnego stanowiska, a nie tylko do biernego streszczania fabuły.
- **Dokonuje syntezy i podsumowania** złożonego problemu z uwzględnieniem perspektywy Propozycji i Opozycji.
- **Stosuje zasady retoryki i erystyki**: operuje trafnym językiem, dba o kompozycję wypowiedzi i przestrzega dyscypliny czasowej.

METODY PRACY

- debata oksfordzka
- praca w grupach
- analiza materiałów źródłowych
- dyskusja

FORMY PRACY

- Indywidualna
- Grupowa

MATERIAŁY I ŚRODKI DYDAKTYCZNE

- wybrane cytaty z "Lalki" Prusa
- wybrane definicje słownikowe
- filmy: *Lalka*, *Truman Show*, *Pianista*

CZĘŚĆ I

Debata oksfordzka

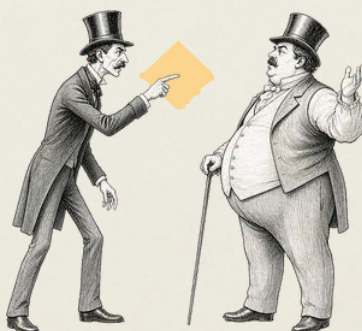
CZAS: 45 MINUT

DEBATA OKSFORDZKA

Debata oksfordzka to sposób prowadzenia dialogu. Uczestniczą w niej dwie grupy. Jedna z nich przedstawia swoją argumentację na rzecz wylosowanej tezy, druga z kolei polemizuje z nią, podając własne kontrargumenty.

To, co w niej ważne to, by zaprezentować dane stanowisko w sposób rzeczowy, analityczny (z odwołaniem do odpowiednich fragmentów powieści/ lub w tym przypadku filmu) oraz erudycyjny (wykorzystując przykłady, pochodzące z innych dziedzin, np. filozofii, sztuki życia społecznego).

KROK I

- Na początek nauczyciel/ka wybiera w klasie dwie grupy, mogą one liczyć po 4 osoby. To te grupy będą ze sobą debatować. Następnie przedstawiciel każdej z nich powinien wylosować stanowisko (za/ lub przeciw), które będzie reprezentować jego grupa.

KROK II

- W kolejnym kroku nauczyciel/ka wybiera grupę sędziów. Może ona liczyć około 3 – 4 osób. To ta grupa będzie oceniać merytorykę, retorykę oraz spójność wywodów obu drużyn. Dodatkowo spośród uczniów/uczennic w klasie warto wybrać jeszcze MARSZAŁKA (czyli osobę, która otwiera debatę, udziela głosu oraz pilnuje, by dialog/ dyskusja w debacie odbywał się/ odbywała się z należyтым szacunkiem) oraz SEKRETARZA (czyli osobę, która pilnuje czasu wypowiedzi mówców).

KROK III

Wraz z uczniami/uczennicami danej grupy nauczyciel/ka charakteryzuje i omawia rolę każdego z mówców:

MÓWCA	OBRONA TEZY	POLEMIKA Z TEZĄ
1	Definiuje tezę, zarysowuje tło tematu i przedstawia linię argumentacyjną zespołu.	Weryfikuje definicję, przedstawia własną linię obrony i odpowiada na zarys Propozycji .
2	Rozwija argumenty główne, przedstawia dowody, dane, przykłady i analizę.	Rozwija kontrargumenty, podważa dowody Propozycji i przedstawia własne argumenty.
3	Zbija argumenty Opozycji , odnosi się do pytań, broni własnych tez przed atakami, może odwoływać się do świata kultury, sportu, polityki.	Zbija argumenty Propozycji , bezpośrednio kontruje wcześniejsze wypowiedzi, podkreśla słuszność własnych tez, może odwoływać się do świata kultury, sportu, polityki.
4	Podsumowuje debatę, wskazuje kluczowe punkty sporu i wyjaśnia, dlaczego Propozycja wygrała.	Podsumowuje debatę i wykazuje wyższość argumentacji Opozycji .

KROK IV

W każdej z grup nauczyciel/ka wybiera pary. Będą przygotowywały kolejno dwa pierwsze zadania i dwa następne.

część II

Praca nad zadaniami przygotowującymi debatę

CZAS: 45 MINUT

DEBATA OKSFORDZKA

Poszczególne zadania najlepiej zlecić uczniom/uczennicom w ramach pracy domowej tak, by na kolejne zajęcia przyszli już przygotowani do pracy w swojej grupie.

TEMAT DEBATY

To społeczeństwo, a nie jednostka decyduje o naszym życiu.

OBRONA TEZY PARA PIERWSZA ZADANIA

MÓWCA PIERWSZY –

definiowanie kategorii, zarysowywanie tła tematu

I. Przyjrzyj się dwóm ważnym
kategoriom tezy:

- Społeczeństwu
- Decydowaniu o życiu jednostki

II. Zbuduj Waszą definicję
społeczeństwa oraz wyjaśnij, co to
znaczy decydować o czymś życiu.
Czy jest to zjawisko pozytywne, czy
negatywne, jakie są wasze refleksje.

Jako pomoc mogą posłużyć Ci różne definicje społeczeństwa oraz słownikowa definicja czasownika decydować o czymś.

- ❖ *Spółeczeństwo jest naturalną wspólnotą ludzi, wynikającą z ich wrodzonej dążności do życia w grupie. Człowiek poza społeczeństwem jest albo „bogiem, albo bestią”, ponieważ dopiero we wspólnocie (polisie) realizuje swoją pełną naturę i osiąga pełnię rozwoju moralnego oraz intelektualnego.*

Źródło: Arystoteles, *Polityka* (IV w. p.n.e.).

- ❖ *Spółeczeństwo to żywy organizm zbiorowy – złożony system nawzajem powiązanych struktur i instytucji (organów), z których każda pełni określoną funkcję niezbędną do przetrwania całości. Podlega ono ewolucji od form prostych do złożonych.*

Źródła: Auguste Comte, *Kurs filozofii pozytywnej* (1830–1842) oraz Herbert Spencer, *Zasady socjologii* (1876–1896).

- ❖ *Spółeczeństwo to byt obiektywny (znajdujący się „poza” jednostką), który narzuca ludziom sposoby działania, myślenia i odczuwania (tzw. fakty społeczne). Charakteryzuje je spójność oparta na solidarności mechanicznej (w społecznościach tradycyjnych) lub organicznej (w nowoczesnych, opartych na podziale pracy).*

Źródło: Émile Durkheim, *Zasady metody socjologicznej* (1895) oraz *O podziale pracy społecznej* (1893).

- ❖ **Słownik Języka Polskiego PWN**

decydować

1. «podejmować decyzję w jakiejś sprawie»
2. «mieć na coś zasadniczy wpływ»

MÓWCA DRUGI – przygotowywanie linii argumentacji z odwołaniami do powieści

Przyjrzyj się postaciom pochodzącym z powieści Bolesława Prusa: Stanisławowi Wokulskiemu, Izabeli Łęckiej, Julianowi Ochockiemu. **Zastanów się**, w jaki sposób społeczeństwo zadecydowało/ wpłynęło na ich życie. Możesz do tego wykorzystać zamieszczone poniżej fragmenty powieści / lub sceny z filmu.

WOKULSKI

„Pół wieku objęć, rozkoszy, rozumu, zasługi, wszystkiego... A zresztą, czy tylko ona jedną jest taką? Przecież to mały fragment ogólnego rozwoju. (...) Zmarnowaliście życie moje... Zdeptaliście myśli moje... Gdybym wydał wszystko, co wziął od was, byłbym zarazkiem, mniejszym od ziarenka piasku!... Coście wy ze mnie zrobili?... Raziło was, że miałem rozum i energię, więc zrobiliście ze mnie kupca; raziło was, że miałem serce, więc zrobiliście ze mnie... mężobójcę!... Za co?... Co wam zrobiłem takiego, żeście ze mnie zrobili ruinę?...”

„Pamiętam: w małym pokoiku na poddaszu, przy świetle łojówki, uczyłem się... A w dole, w salonie, brzęczały fortepiany i bawiono się... Ja nie miałem ani zabawy, ani odpoczynku, ani nawet światła, a oni mieli wszystko... I oni to nazywają porządkiem świata!”

IZABELA ŁĘCKA

„Dla niej świat nie był fizyczną kulą, zdaną na łaskę słońca i przyciągania, ale rodzajem estetycznego teatru, w którym grała główną rolę, a publiczność stanowiła reszta ludzkości. Ludzie niższych stanów byli w tym świecie jakby tłem dekoracyjnym, bez którego przedstawienie nie mogłoby się odbyć, ale do którego nie żywi się żadnych uczuć.”

„Małżeństwo było dla niej interesem, w którym kobieta wносиła swój ród, piękność i wykształcenie, a mężczyzna – majątek i stanowisko. Uczucie? Prawdziwe uczucie znajdowała tylko w romansach, w teatrze albo w zachwytach nad posągami.”

„– Ojciec – odpowiedziała z dumą panna Izabela – pamiętam o moim nazwisku i o moim stanowisku w świecie. Wiem, co jestem winna naszej rodzinie i naszemu środowisku. Małżeństwo jest dla kobiety z naszej sfery obowiązkiem społecznym, a nie kaprysem serca.”

JULIAN OCHOCKI

„– Gdym był chłopcem – mówił Ochocki – myślałem, że u nas można być czymś... Dziś widzę, że u nas można być tylko marionetką, którą poruszają puste głowy i zimne serca. Zrobić cokolwiek, wynaleźć cokolwiek – dla kogo?... Dla społeczeństwa, które każdą nową myśl uważa za bzik, a każdego pracownika za szaleńca albo dorobkiewicza?... Tutaj nie ma powietrza dla myśli, nie ma gruntu dla pracy!... O wyjeździe stąd myślę, panie Wokulski, o wyjeździe na zawsze...”

„Ciotka chciałaby mnie ożenić, kuzynki uważają mnie za dziwaka, a moi równolatkowie za głupca, który zamiast tańczyć i grać w karty, siedzi w laboratorium. Gdybym miał milion, kupiłbym sobie spokój i pracownię... Ale nie mam miliona, więc muszę słuchać ich gadania i udawać, że mnie interesują ich plotki.”

KROK III

Po przeanalizowaniu definicji i fragmentów pochodzących z powieści **przygotujcie mowę wprowadzającą i mowę z główną linią argumentacyjną. Pamiętajcie o tym by:**

- ◆ Wasza wypowiedź nie trwała dłużej niż 3 minuty
- ◆ Wasza wypowiedź nie zawierała argumentów ad hominem lub ad personam.

OBRONA TEZY PARA DRUGA – ZADANIA

MÓWCA TRZECI

- ◆ Zastanów się, jakie argumenty kontrargumenty może przygotować drużyna przeciwna. Sformułuj 3 z nich i zbuduj do nich własne argumenty zgodne ze stanowiskiem waszej grupy.
- ◆ Zastanów się, jakie inne przykłady pochodzące ze świata kultury, sportu, polityki mogłyby pokazywać, w jaki sposób społeczeństwo decyduje o naszym życiu. Możesz wykorzystać poniższe materiały:

KULTURA

Obejrzyj film pt. *Truman Show*. Przeanalizuj, w jaki sposób żyje główny bohater filmu. Początkowo nie zdaje sobie sprawy z tego, że jego życie zarówno osobiste, jak i zawodowe stanowi element reality show.

Przeczytaj zamieszczony fragment rozmowy bohaterów filmowych, a następnie **zastanów się** nad następującymi pytaniami?

❖ **Kim jest Christof?** Co może symbolizować i co kreacja tej postaci mówi o wpływie społeczeństwa na życie człowieka?

❖ **Co uświadamia sobie Truman,** jak odczytywać metaforyczne sformułowanie, mówiące o tym, że jest gwiazdą?

Głos Christofa (z głośników w niebie):

„Truman... Możesz mówić. Słyszę cię.”

Truman (roglądając się w stronę nieba):

„Kim jesteś?”

Christof:

„Jestem Stwórcą... programu telewizyjnego, który daje otuchę i nadzieję milionom ludzi na całym świecie.”

Truman:

„A kim ja jestem?”

Christof:

„Jesteś gwiazdą.”

Truman:

„Nic z tego nie było prawdziwe?...”

Christof:

„Ty byłeś prawdziwy. Dlatego tak dobrze się ciebie oglądało... Słuchaj mnie, Trumanie. Na zewnątrz nie ma więcej prawdy niż w świecie, który dla ciebie stworzyłem. Te same kłamstwa. To samo oszustwo. Ale w moim świecie... nie musisz się niczego bać. Znam cię lepiej niż ty sam.”

Truman:

„Nigdy nie miałeś w mojej głowie kamery!”

Christof:

„Boisz się. Dlatego nie potrafisz odejść. Wszystko w porządku, Trumanie. Rozumiem. Śledziłem całe twoje życie. Byłem przy tym, kiedy się urodziłeś. Byłem przy twoim pierwszym kroku. Przy pierwszym dniu w szkole. Podczas sceny, w której po raz pierwszy złamano ci serce... Nie możesz teraz odejść, Trumanie. Należysz do tego świata... Należysz do nas.”

SPORT

Przeanalizuj historię Simone Biles – jednej z najwybitniejszych gimnastyczek w historii (Igrzyska Olimpijskie w Tokio w 2021 roku).

Jej historia ilustruje przypadek, który w socjologii sportu stał się studium tego, jak niewidzialna presja społeczna, oczekiwania miliona widzów oraz bezwzględny kult sukcesu potrafią całkowicie sparaliżować ciało i umysł jednostki.

Przed igrzyskami w Tokio Simone Biles była traktowana nie jak człowiek, ale jak „superbohaterka” i maszyna do wygrywania złotych medali. Kultura masowa, media, sponsorzy oraz całe amerykańskie społeczeństwo wytworzyło narrację: Simone musi wygrać wszystko, nie ma prawa do błędu ani słabości.

W trakcie finału wieloboju drużynowego w Tokio presja społeczna osiągnęła punkt krytyczny. Umysł Simone Biles, obciążony gigantycznym oczekiwaniem miliona ludzi, odmówił posłuszeństwa. Doszło u niej do tak zwanych „twisties” – niebezpiecznego stanu psychicznego znanego w gimnastyce, w którym mózg na skutek zbyt dużej presji traci połączenie z ciałem w powietrzu. Gimnastyczka wykonuje ewolucję na wysokości kilku metrów, ale nie wie, gdzie znajduje się podłoga ani jak wyląduje.

Zamiast ryzykować kalectwo lub śmierć, by zaspokoić oczekiwania społeczne, Simone Biles podjęła precedensową decyzję w historii sportu – **wycofała się z finałów**. Na konferencji prasowej wypowiedziała słowa, które stały się manifestem jednostki walczącej o swoją autonomię:

„Muszę postawić swoje zdrowie psychiczne na pierwszym miejscu. W przeciwnym razie odniosę obrażenia. Zawsze, gdy znajdujesz się w wysoce stresującej sytuacji, po prostu panikujesz... Musimy chronić nasze umysły i nasze ciała, a nie tylko wychodzić i robić to, czego oczekuje od nas świat.”

Zastanów się nad tym, co jej historia mówi o wpływie społeczeństwa na życie człowieka.

POLITYKA / HISTORIA

Tu możesz skorzystać z informacji na temat polityki jednego dziecka, która była prowadzona w Chinach w latach 1979– 2015. Państwo jako reprezentant społeczeństwa przejęło kontrolę nad prywatną sferą życia człowieka: decydowało o posiadaniu potomstwa.

Posiadanie drugiego dziecka bez zezwolenia wiązało się z surowymi karami finansowymi (tzw. opłatami za wyżywienie społeczne), utratą pracy, a w wielu przypadkach przymusowymi zabiegami medycznymi.

To doprowadziło do **nierówności praw i wykluczenia**. Tzw. **dzieci heihaizi**, czyli urodzone poza oficjalnym limitem często nie otrzymywały meldunku (hukou). Nie otrzymywały zatem praw obywatelskich – nie miały dostępu do państwowej edukacji, opieki zdrowotnej, a w dorosłym życiu ich legalne zatrudnienie było ograniczone.

Inżynieria społeczna i jej konsekwencje: Wybory polityczne społeczeństwa ukształtowały całe pokolenie ludzi (tzw. małych cesarzy), zmieniły strukturę demograficzną kraju (starzenie się społeczeństwa) i doprowadziły do zaburzenia proporcji płci.

Zastanów się nad tym, co ten przykład mówi o wpływie społeczeństwa na życie człowieka.

MÓWCA CZWARTY – ZADANIA

Po zapoznaniu się z tym, co przygotowali członkowie Twojej grupy: para pierwsza oraz kolega/ koleżanka z twojej pary, **przygotuj** mowę końcową, w której podsumujesz Waszą argumentację i jeszcze raz potwierdzisz słuszność Waszego stanowiska w debacie.

ZADANIE

POLEMIKA Z TEZĄ

PARA PIERWSZA

MÓWCA PIERWSZY –

definiowanie kategorii, zarysowywanie tła tematu

I. Przyjrzyj się dwóm ważnym kategoriom tezy:

- Społeczeństwu
- Decydowaniu o życiu jednostki

❖ *Społeczeństwo nie jest stałą substancją ani nadrzędnym tworem, lecz płynnym procesem wchodzenia jednostek we wzajemne relacje (zawiść, współpraca, miłość, rywalizacja). To jednostki tworzą te formy, a nie formy determinują jednostkę.*

Źródło: Georg Simmel, Socjologia. Badania nad formami uformowania społecznego (Soziologie, 1908).

❖ *Gdy zbada się te trzy różne źródła – rasę, środowisko i moment – widzi się zarysowane góry i doły, łożysko wyżłobione w ziemi, w które musi spłynąć cały strumień ludzkich działań i myśli."*

Źródło: H.Taine Historia literatury angielskiej

II. Zbuduj Waszą definicję społeczeństwa oraz wyjaśnij, co to znaczy decydować o czyimś życiu. Czy jest zjawisko pozytywne, czy negatywne, jakie są wasze refleksje. Zastanów się, co, jeśli nie społeczeństwo, wpływa na życie jednostki (np. mogą to być np. pochodzenie, moment historyczny, biologia, silne uczucie jak np. miłość).

❖ *Obiektem badania socjologii nie jest „społeczeństwo” jako potężna siła, lecz działanie społeczne – czyli zachowanie, do którego jednostka dotacza subiektywny sens. To jednostka jest nośnikiem sensu i sprawczości; struktury społeczne istnieją tylko tak długo, jak długo jednostki nadają im znaczenie w swoich codziennych wyborach.*

Źródło: Max Weber, Gospodarka i społeczeństwo (Wirtschaft und Gesellschaft, 1922).

❖ Słownik Języka Polskiego PWN

decydować

1. «podejmować decyzję w jakiejś sprawie»
2. «mieć na coś zasadniczy wpływ»

MÓWCA DRUGI – przygotowywanie linii argumentacji z odwołaniami do powieści

Przyjrzyj się postaciom z powieści Bolesława Prusa: Stanisławowi Wokulskiemu, Ignacemu Rzeckiemu, hrabinie Wąsowskiej. Zastanów się, co (jakie czynniki) zadecydowało/ wpłynęło na ich życie. Możesz do tego wykorzystać zamieszczone poniżej fragmenty powieści / lub sceny z filmu.

WOKULSKI

"Gdybym nie pokochał jej, nie pojechałbym do Bułgarii, nie dorobiłbym się majątku i byłbym dzisiaj spokojnym, uczciwym kupcem, mającym swoje miejsce w społeczeństwie... Miłość zrobiła mnie bogaczem, miłość pchnęła mnie w świat wyższy, ale ta sama miłość zrobiła ze mnie nędzarza i wariata!..."

„Są ludzie, których tworzy społeczeństwo, i są tacy, których tworzy jedna kobieta. Mnie stworzyła ona... Zrobiła ze mną, co chciała, i uformowała mnie na swoją modłę, chociaż nawet o tym nie wiedziała. Wszystko, co w życiu zdobył lub stracił, miało tylko jedną cenę: jej uśmiech albo jej obojętność.”

RZECKI

„Więc pamiętaj (mówił mi ojciec), że na świecie jest dwóch tylko wielkich ludzi: Bóg na niebie, a Napoleon na ziemi... I pamiętaj, że gdyby nie Bonaparte, nie byłoby nas na świecie, ani naszej stancji, ani winiarni Hopfera, ani niczego... Wszystko to jego dzieło! (...) Te słowa ojca zapadły mi w duszę tak głęboko, że nie wykorzeniłby ich żaden czas ani żaden bieg wypadków.”

„Dla mnie cały świat i cała polityka to był tylko Napoleon... Gdy inni myśleli o interesach, o majątkach, o stanowiskach, ja wciąż patrzyłem na Francję i czekałem, kiedy znowu ruszy Wielka Armia, ażeby przynieść wolność ludom. Dla tej myśli żyłem i dla niej gotów byłem zginąć w każdej chwili jak za młodu na Węgrzech.”

KAZIMIERA WĄSOWSKA

„– Świat wymaga od nas nieszczerości, a ja nienawidzę kłamstwa! (...) Wolę, żeby mnie uważano za dziwaczkę lub nawet za istotę bez serca, aniżeli żebym miała żyć według recepty, którą mi przepisują ludzie głusi ode mnie. Jestem wolna, mam majątek i nie myśli mi się ustępować przed tym, co nazywają opinią publiczną, a co w gruncie rzeczy jest tylko głupotą i zazdrością.”

„– Pan myśli, że kobieta powinna być albo aniołem z gipsu, albo niewolnicą!... A ja chcę być po prostu człowiekiem. Chcę kochać to, co mi się podoba, i mówić to, co myślę, nie pytając nikogo o pozwolenie. Jeżeli spotkam mężczyznę, który potrafi być naprawdę silny i szczery, ulegnę mu; ale nie oddam mojej wolności pierwszemu z brzegu fircykowi tylko dlatego, że tak wypada w naszym świecie.”

KROK III

Po przeanalizowaniu definicji i fragmentów pochodzących z powieści przygotujecie mowę wprowadzającą i mowę z główną linią kontrargumentacyjną. Pamiętajcie o tym by:

- ♦ Wasza wypowiedź nie trwała dłużej niż 3 minuty
- ♦ Wasza wypowiedź nie zawierała argumentów ad hominem lub ad personam

ZADANIE

POLEMIKA Z TEZĄ

PARA DRUGA

MÓWCA TRZECI – ZADANIA

I. Zastanów się, jakie argumenty może przygotować drużyna broniąca tezy. Sformułuj 3 z nich i zbuduj do nich własne kontrargumenty zgodne ze stanowiskiem Waszej grupy.

II. Zastanów się, jakie inne przykłady pochodzące ze świata kultury, sportu, polityki mogłyby pokazywać, w jaki sposób społeczeństwo nie decyduje o naszym życiu. Możesz wykorzystać poniższe materiały:

KULTURA

Film *Pianista* w reżyserii Romana Polańskiego pokazuje życie znanego pianisty Władysława Szpilmana w warunkach wojny. Pomimo tego, że mężczyzna jest uznanym artystą, jego egzystencja zostaje podporządkowana jednej kategorii: narodowościowo-rasowej. Szpilman jest Żydem. Wraz ze swoją rodziną na skutek wybuchu wojny zostaje zmuszony do noszenia opasek z gwiazdą Dawida, opuszczenia mieszkania, oddania oszczędności. Musi też ukrywać się, by walczyć o życie.

Przeczytaj zamieszczone fragmenty rozmów bohaterów filmowych, a następnie **zastanów się** nad następującymi pytaniami:

♦ Jaką postawę wobec wojny w pierwszej rozmowie reprezentuje Władysław a jaką Henryk?

♦ Jaką postawę wobec rozporządzeń opisanych w "Kurierze" przyjmują Władysław i jego ojciec? Co ta postawa mówi o czynnikach, jakie wpływają na życie człowieka?

CZĘŚĆ 1:

Rozmowa w kawiarni (Władysław i Henryk)

(Władysław i Henryk siedzą przy stoliku. Henryk przegląda prasę, atmosfera w mieście z dnia na dzień staje się coraz bardziej napięta).

Henryk: Powinniśmy coś zrobić, a nie tylko siedzieć i czekać.

Władysław: A co proponujesz? Mam przestać grać? Z czego będziemy żyć?

Henryk: Nie o to chodzi, Władek. Nie widzisz, co się dzieje? Niemcy weszli do miasta parę dni temu, a z każdym dniem dokręcają śrubę. Dziś zabierają radioodbiorniki, jutro wymyślą coś gorszego.

Władysław: To minie, Henryk. Wojna nie może trwać wiecznie. Musimy po prostu robić swoje i przeczekać najgorsze.

Henryk: Przeczekać? Oni nie przyszli tu, żeby dać nam przeczekać.

CZĘŚĆ 2:

Narada w domu Szpilmanów (Odczytanie dekretu)

(Ojciec wchodzi do mieszkania, kładzie na stole gazetę „Nowy Kurier Warszawski” i wskazuje na wydrukowane obwieszczenie).

Ojciec: Rozporządzenie szefa dystryktu... Wchodzi w życie od pierwszego grudnia. Każdy Żyd w Warszawie, bez względu na wiek i płeć, musi nosić na prawym rękawie białą opaskę z niebieską Gwiazdą Dawida. (W salonie zapada ciężka cisza. Matka przerywa pracę i patrzy na ojca).

Matka: Wszyscy? Nawet dzieci?

Ojciec: Wszyscy powyżej dwunastego roku życia.

Henryk: (z oburzeniem) Ja tego nie założę. Nie dam się oznaczyć jak bydło na rzeź.

Władysław: (spokojnie, z gorzkim realizmem) A jakie masz wyjście, Henryk? Nie założysz opaski i co zrobisz? Wyjdiesz na ulicę?

Henryk: Tak, wyjdę! Nie będę się przed nimi płaszczył.

Władysław: To zastrzelą cię na miejscu albo zgarną do pierwszego lepszego transportu. Tu nie ma pola do dyskusji. Nie pytają cię o zdanie.

Ojciec: Władek ma rację. Musimy podporządkować się prawu, jakiegokolwiek by nie było, żeby przeżyć.

Matka: (czyta dalej tekst w gazecie) Przeczytajcie to... Ograniczenie gotówki. Rodzina nie może posiadać więcej niż dwa tysiące złotych w domu ani w banku. Resztę trzeba wpłacić do banku pod groźbą kary śmierci.

Regina: Dwa tysiące? Przecież to głodowe pieniądze, z czego mamy opłacić czynsz i kupić jedzenie za miesiąc czy dwa?

Ojciec: Zrobimy tak, jak każą. Musimy ukryć resztę. Pieniądze schowamy w podeszwie buta, a zegarek...

Henryk: Zegarek i tak nam zabiorą, jeśli będą chcieli. Nie widzicie, że odbierają nam po kawałku wszystko? Najpierw godność, potem pieniądze, a na końcu...

Władysław: (przerywa mu) Henryk, dosyć. Musimy przetrwać ten moment. Najważniejsze, żebyśmy byli razem.

SPORT

Przeanalizuj historię Reinholda Andreasa Messnera – włoskiego himalaisty, który jako pierwszy człowiek zdobył Koronę Himalajów i Karakorum. W swoich wspinaczkach stworzył styl alpejski: nie korzystał z pomocy tragarzy, nie używał butli tlenowych. W drodze na szczyt zakładał minimalną liczbę baz pośrednich i poręczówek. Jest przykładem indywidualizmu w tym sporcie. Nie reprezentował żadnego kraju, ideologii. Chciał pokazać, w jaki sposób zmieniają się granice ludzkiego umysłu i wytrzymałości ciała w konfrontacji z naturą. Większość sportowców w tej dziedzinie w XX wieku związanych było z organizacjami społecznymi, państwowymi, prywatnymi sponsorami, dzięki którym zorganizowanie danej wyprawy było możliwe. Stanowią oni przykład tego, w jaki sposób społeczeństwo lub mikro- społeczeństwo wpływa na życie jednostki. Historia Messnera z kolei z tym polemizuje.

Zastanów się, czy znasz przykład innych sportowców, których historie mógłbyś wykorzystać w debacie.

POLITYKA/ HISTORIA

Przeanalizuj historię Abrahama Lincolna – szesnastego prezydenta Stanów Zjednoczonych. Pochodził z ubogiej rodziny farmerów, była typem samouka, wiedzę zdobywał sam i dzięki temu zdał egzamin adwokacki. Kiedy trafił do świata polityki, przez większość społeczeństwa był postrzegany jako laik, ktoś kto nie osiągnie w niej żadnego sukcesu. Stało się inaczej. Dzięki dyscyplinie, pracy, zdolnościom retorycznym objął urząd prezydenta. Stoczył walkę o zniesienie niewolnictwa, pomimo tego, że połowa państwa była przeciwna temu projektowi (wojna secesyjna). Działał wbrew powszechnej presji społecznej, część osób z jego środowiska i prasy domagała się utrzymania niewolnictwa w zamian za pokój. Lincoln jednak nie uległ tym naciskom i przeforsował 13 poprawkę abolicyjną do Konstytucji.

Zastanów się, czy znasz przykład innych polityków, których historie mógłbyś wykorzystać w debacie.

MÓWCA CZWARTY ZADANIA

Po zapoznaniu się z tym, co przygotowali członkowie Twojej grupy, **przygotuj** mowę końcową, w której podsumujesz Waszą kontrargumentację i jeszcze raz potwierdzisz słuszność Waszego stanowiska w debacie.

SĘDZIOWIE

W czasie, w którym grupy debatujące przygotowują się, uczniowie/uczennice reprezentujący/e Sędziów, charakteryzują kryteria oceniania oraz wyznaczają obowiązującą w nich punktację. Nauczyciel/ka prosi uczniów/uczennice w tej grupie, by wyszczególnili, co uznają za dobrą/ bardzo dobrą wartość merytoryczną mów a co za poprawną. Jakich środków retorycznych i ilu w zależności od punktacji powinni użyć mówcy oraz czym jest dla nich spójność mów i wystąpień członków danej grupy.

OCENA	BARDZO DOBRA MAX PKT NP. 5 PKT	DOBRA NP. 3 PKT	POPRAWNA NP. 1
Wartość merytoryczna	Budowa argumentu: Stwierdzenie – Dowód – Ilustracja. Twierdzenia są oparte na faktach, statystykach, ciągach przyczynowo-skutkowych lub analizie pojęciowej. Argumenty trafiają w sedno tezy.	Argumenty poprawne logicznie, ale oparte głównie na powszechnej wiedzy, ogólnych przykładach lub bez głębokiego uzasadnienia (dlaczego tak jest). Brakuje precyzyjnych dowodów.	Argumenty powierzchowne, oparte na błędach logicznych (np. <i>argumentum ad hominem</i> , <i>uogólnienia</i>), odbiegające od tezy lub sprzeczne ze sobą.
Warstwa retoryczna	Środki retoryczne użyte celowo i z umiarem (zwykle 2–3 przemyślane zabiegi na mowę). Wystąpienie jest płynne, przemyślane operowanie głosem i pauzą.	Użycie 1–2 podstawowych środków retorycznych, często intuicyjne. Mowa jest poprawna językowo, ale brzmi odtwórczo lub podręcznikowo.	Brak środków retorycznych lub ich przeładowanie (efekt sztuczności/teatralności). Chaos językowy, kolokwializmy, wtrącenia typu „eeee”.
Spójność drużynowa i indywidualna	Przejrzysta linia sporu całej drużyny. Mówcy nawiązują do słów przedmówców, płynnie przekazują sobie wątki, a mowa każdego z nich ma wyraźną strukturę (wstęp, rozwinięcie, zakończenie).	Mówcy nie przeczą sobie, ale każdy prezentuje swój wątek w oderwaniu od reszty. Struktura indywidualnej mowy jest zrozumiała, lecz brak wyrazistej klamry zespołu.	Brak komunikacji w drużynie. Mówca 3 lub 4 przedstawia argumenty sprzeczne z Mówcą 1. Wystąpienia są chaotyczne i pozbawione logicznego ciągu.

CZĘŚĆ TRZECIA – DEBATA WŁAŚCIWA

CZAS: 45 MINUT

Nauczyciel/ka przeprowadza debatę w klasie. Warto przypomnieć zwłaszcza uczniom/ uczennicom, którzy realizują rolę trzeciego mówcy, że nie mogą przerywać sobie wypowiedzi na minutę przed ukończeniem mowy rywala/ rywalki. Swój sprzeciw co do wygłaszanych argumentów sygnalizują przez podniesienie ręki i wypowiedzenie formuły: **sprzeciw**.

Dodatkowo nauczyciel/ka wyjaśnia, że wynik debaty zostanie ogłoszony po 15-minutowej naradzie **SĘDZIÓW**, którzy jej wynik przedstawią **MARSZAŁKOWI**. To on ogłasza ostateczny wynik debaty.

Lalka

PATRONAT
HONOROWY

PARTNER
EDUKACYJNY

PATRONAT
EDUKACYJNY

DYSTRYBUTOR

PRODUCENT

GIGANT FILMS

WIĘCEJ INFORMACJI:

www.kinoswiat.pl

www.kinoswiatedukacji.pl

Wszystkie materiały edukacyjne przygotowane do filmu „Lalka” znajdują Państwo na stronie www.lalka.edu.pl

Informacje o pokazach dla szkół: Dział dystrybucji | dystrybucja@kinoswiat.pl

Dział prasowy KINO ŚWIAT | pr@kinoswiat.pl

KINOŚWIAT Sp. z o.o. Al. Gen. Sikorskiego 9, 07-758 Warszawa

Opracowanie merytoryczne: „KinoSzkola”

Fundacja Kompetencji Medialnych i Społecznych | ul. Batorego 1/6, 43-100 Tychy

www.kinoszkola.org.pl

W SCENARIUSZY WYKORZYSTANO MATERIAŁY ARCHIWALNE GIGANT FILMS

OPRACOWANIE GRAFICZNE:

WHIS™ IS BASED IN WARSAW
DESIGN-DRIVEN BRANDING STUDIO
WWW.WHIS.DESIGN